

12. Хухлаева О.В. Основы психологического консультирования и психологической коррекции: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. – Москва: «Академия», 2001.
13. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція. Модульно-рейтинговий курс: навч. посібник. – Київ: ВД «Професіонал», 2005.

L. Ross. Psychological assistance to the elderly.

In the article the possibilities of psychological help to old age people clients and the role of psychologist-consultant in advising cooperation open up.

Key words: *old age, senescence, psychological help, psychologist-consultant.*

УДК 159.992.73 (043)

Г. В. Смольникова

СПЕЦИФІКА КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА З БАТЬКАМИ В ДОШКІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розкривається специфіка проведення індивідуальних та групових консультацій практичного психолога з батьками в умовах дошкільного навчального закладу. Подано приклади консультативної просвітницької діяльності психолога з питань міжособистісних стосунків дітей у сім'ї.

Ключові слова: *консультативна діяльність, психологічне консультування, психологічна просвіта, практичний психолог, міжособистісні стосунки, спілкування.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку практичної психології в Україні, свідчить, що найбільш актуальним її напрямком є практична психологія освіти. Практичний психолог системи освіти повинен бути знайомим з психологічним консультуванням і готовим займатися психологічною просвітою педагогів і батьків [10].

Відповідно до «Положення про психологічну службу системи освіти України» практичні психологи закладів освіти мають здійснювати просвітницьку, профілактичну та консультативно-методичну допомогу всім учасникам навчально-виховного процесу [9].

Аналіз психологічної літератури показав, що дослідження проблеми організації консультативної діяльності практичного психолога в закладах освіти інтенсивно почали розвиватися за останні роки. Підтвердженням цього є праці: Ю.Є. Альшиної, С.В. Васьківської, П.П. Горностай, І.В. Дубровіної,

В.У. Кузьменко, С.Д. Максименка, В.Г. Панка та інших. В той же час варто зазначити, що недостатньо приділяється уваги висвітленню питання роботи практичних психологів дошкільних навчальних закладів, кількість, яких зростає в Україні із року в рік.

Метою даної статті є розкриття специфіки консультативної діяльності

практичного психолога з батьками в умовах дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. В галузі вікової та педагогічної психології поняття «психологічне консультування» найчастіше трактується як вид психологічної допомоги, який має діагностично-рекомендаційний характер і є засобом підвищення психологічної компетентності педагогів і батьків.

В сучасних умовах виховний процес у дошкільному навчальному закладі не можливий без спільних зусиль вихователів і батьків, практичний психолог за своїми функціональними обов'язками має формувати психологічну культуру батьків або осіб, які їх замінюють, проводити консультації з питань психології та її практичного використання [9].

Типовими формами консультативної діяльності практичного психолога дошкільного закладу з батьками є індивідуальні та групові консультації.

1. Індивідуальні консультації з батьками, які звернулись до психолога з конкретними запитаннями. Вони проводяться у формі бесіди і завершуються отриманням необхідних для батьків психолого-педагогічних порад.

2. Індивідуальні консультації за результатами психодіагностичного обстеження дитини. На них даються конкретні психолого-педагогічні рекомендації, що сприяють розвитку пізнавальних процесів дошкільника його міжособистісних відносин з іншими дітьми та дорослими, тощо (в залежності від результатів психодіагностичного обстеження). Рекомендації, які дає психолог мають бути доступними для практичної реалізації.

3. Родинні консультації для кількох членів сім'ї з метою вироблення шляхів співробітництва і довірливих взаємин у вихованні дітей.

4. Групові консультації, з метою просвітницької роботи з батьками, яка проявляється у цілеспрямованих діях практичного психолога, що пов'язані з поширенням знань з дитячої, вікової, педагогічної та соціальної психології. На таких консультаціях ставляться, аналізуються і обговорюються різноманітні психологічні питання. Важливими умовами ефективності їх проведення є доступність викладу матеріалу, орієнтація на сучасні наукові дослідження й усвідомлені конкретні проблеми, що цікавлять батьків.

В умовах дошкільного навчального закладу найбільш актуальною є просвіта молодих батьків, яких переважна більшість. Як правило, на групових консультаціях з ними обговорюються питання специфіки сімейного виховання, спілкування дорослих і дітей у сім'ї, оптимізації розвитку дошкільника з урахуванням його вікових та індивідуальних особливостей, формування базисних якостей таких, як почуття впевненості, захищеності, вміння радіти, співчувати, проявляти творчу ініціативу, активність.

Важливими для батьків старших дошкільників є консультації з питань розумового розвитку дитини, її здібностей, вибору школи, яка б відповідала індивідуальним схильностям майбутнього першокласника.

Традиційними є індивідуальні консультації для батьків, які вперше приводять дитину в дошкільний заклад. На таких консультаціях обговорюються питання психічного навантаження, яке доведеться пережити дитині, змін у її життєдіяльності, даються рекомендації щодо полегшення адаптаційного періоду до умов перебування дитини в групі. Батькам пропонується заповнити анкету в якій уточнюються питання режиму дня до якого звикла дитина вдома, її інтереси до різних видів діяльності, наявність досвіду спілкування з дітьми.

Психолог надзвичайно уважно ставиться до проблеми взаєностосунків батьків із дітьми, спілкування в родині. При проведенні консультацій аналізує причини типових труднощів у спілкуванні, сприяє спільному пошуку шляхів їх запобігання. Наприклад, причиною для проведення консультації з мамою Євгена (5 років) стали результати спостережень за хлопчиком під час діагностичного обстеження (протягом 5 занять). Євген розвинений, активний, контактний хлопчик, із задоволенням займався з психологом, вправно, без помилок виконував всі діагностичні завдання. Але на початку обстеження, кожного разу, на пропозицію психолога разом пограти, відповідав: «Давайте Ви будете сидіти на стільці за столом, а я під Вашим столом і так ми будемо розмовляти та гратися».

На індивідуальній консультації з мамою з'ясувалося, що вона працює в школі, ввечері вдома завжди перевіряє учнівські зошити, а Євген у цей час сидить під письмовим столом, де працює мама і там грається. «Я ніколи не думала, що це відбувається через те, що Євген хоче бути ближче до мене і йому бракує спілкування» – здивовано говорила мама хлопчика. «В інституті ми вчили педагогіку та психологію, але ці знання я, в більшій мірі, використовую при навчанні Євгена. Зараз зрозуміла, що цього не достатньо і мені бракує знань із особливостей спілкування з дитиною» - підсумувала жінка.

Пропонуємо більш детально розглянути тематику групових консультацій з батьками, спрямованих на ознайомлення їх із психологічними особливостями міжособистісних стосунків і спілкування дітей у сім'ї.

Особливості спілкування молодших дітей у сім'ї

З перших днів життя молодша дитина в старшому браті чи сестрі бачить свого наставника та опікуна, постійно шукає шляхи завоювання його уваги та любові. Водночас намагається досягнути позиції старшого, активно наслідуючи та імітуючи його поведінку. Якщо у молодшого дошкільника мотив бути як старша дитини не реалізується, то розвивається тяга до бунтарства, до реакцій, які протилежні вимогам старших членів родини. Молодші діти більш збудливі, неслухняні, вперті ніж старші та менш самостійні. Чим молодша дитина, тим більше буде виявлятися агресивність, а у перші роки життя – впертість.

Поведінка молодшої дитини в сім'ї частіше характеризується гнучкістю

та варіативністю, ніж у старшої дитини. Змагання та суперництво між дітьми формує здатність до об'єктивної самооцінки [3].

У ході консультації батькам пропонується за власним бажанням проаналізувати окремі приклади поведінки дітей у сім'ї. Як правило, після групової консультації вони звертаються до практичного психолога за індивідуальною допомогою.

Особливості спілкування старших дітей у сім'ї

Діти четвертого – п'ятого року життя в спілкуванні з дітьми двох-трьох років охоче беруть на себе роль старших, часто підкреслюють своє положення старшого, як би намагаючись затвердитися в цьому. Однак, прагнучи навчити чомусь малят, вони часто виявляють бажання командувати, деякий деспотизм і придушують самостійність малят. В той же час діти шостого-сьомого року життя в процесі гри з малятами вже розуміють, що правила гри обов'язкові для старших, але не обов'язкові для маленьких. Тому конфліктів виникає менше, ніж у дітей п'яти років. Старші дошкільники не підкреслюють своєї переваги, вона для них очевидна. Якщо у дітей чотирьох років проявляється своєрідне змагання з малятами, хоча сили явно не рівні, вони відчують радість перемоги в цьому змаганні, то старші діти – заохочують прагнення молодших домогтися успіху, радіючи їх досягненням.

Старша в сім'ї дитина більшою мірою схильна до позитивного характеру взаємин та взаємодії. Вона на відміну від молодших дає меншу кількість як позитивних так і негативних характеристик (особливо негативних). Для старшої дитини є значущим відчувати себе емоційно прийнятою, не втратити любові батьків. Тому вона схильна висловлювати менше претензій та вимог до молодшого, виявляти щодо нього опіку та турботу. Але водночас вона потребує особливого визнання, поваги, емоційної підтримки з боку молодшого. Авторитет старших дітей забезпечується успішністю їх в будь-якій сфері діяльності, якій молодша дитина надає перевагу, вмінням організувати спільну діяльність, широтою інтересів, готовністю захищати молодших при відсутності прагнення підкоряти їх собі. Привабливими для старших дітей рисами молодшого є бажання перейняти досвід, товариськість, жвавість розуму.

У старших дітей в порівнянні з молодшими більш розвинуте почуття відповідальності, прагнення до самостійності та влади, вольові якості. Це цілеспрямовані, ініціативні та надійні у майбутньому люди. Позиція старшого формує у дитини роль помічника батьків і опікуна для молодшого. Прагнення реалізувати цю позицію може мати різні форми проявів такі як: співпереживання, взаємодопомога, а також егоїзм [7]. Старшим у сім'ї дітям дається право похвалити, пояснити, показати або стримати, заспокоїти молодшого брата чи сестру. З огляду на індивідуальні та статеві особливості дошкільників дослідники виділяють дітей, що особливо охоче вступають у

контакт із молодшими, виявляючи “педагогічну тенденцію”, тобто бажання учити маленьких передаючи їм свій невеликий життєвий досвід, своє ставлення до навколишнього (це бажання завжди сполучне з проявом доброзичливих почуттів і приносить задоволення як старшим, так і молодшим дошкільникам). Для того, щоб спілкування дітей у сім’ї було емоційно позитивним батькам варто частіше радити та підказувати старшим дітям, чим і як можна зайняти малят, роз’яснювати їх окремі вчинки й особливості поведінки, сприяти спільним іграм і праці дітей. В них старші діти здатні піклуватися про молодших, допомагати їм, навчити їх того, що вміють робити самі.

Якщо у дитини є молодші брати чи сестри і між ними склалися позитивні взаємини в сім’ї, у таких дітей спостерігається більш легке встановлення дружніх взаємин і з дітьми в дитячому садку: вони вміють спокійно грати з маленькими, ласкаві та турботливі до них, попереджують утруднення малят, намагаються надати допомоги. Старша дитина частіше виступає лідером у однолітків.

Вплив вікової різниці між дітьми на особливості їх міжособистісних стосунків і спілкування в сім’ї

В дослідженнях зарубіжних психологів (Р. Абрамовича, Дж. Дебра, Р. Річардсона, Л. Коч) доведено, що в сім’ях де є дві дитини, великий вплив на прояви ініціативності, активності в спілкуванні має факт – положення дитини в батьківській родині (бажана-ущемлена) більшої чи меншої різниці у віці, статевої приналежності дітей [11]. Так, чим більший віковий розрив між дітьми, тим більша байдужість й ігнорування спостерігаються у взаєминах, а чим менший – суперництво. Найсприятливішою є вікова різниця чотири-п’ять років. Але існує ряд випадків, коли вікова різниця понад сім років не порушує гармонійних близьких взаємин, а навпаки, характеризується сильною прив’язаністю. Різниця у віці шість років може характеризувати взаємини гострою конкуренцією, а в окремих випадках – повним ігноруванням братом чи сестрою.

Оптимальна вікова різниця між дітьми повинна бути не більшою, ніж три роки. Це сприяє їх позитивній взаємодії та впливу один на одного. Якщо різниця перевищуватиме п’ять-шість років, кожен з дітей буде більш схожий на єдину дитину в сім’ї. Але й буде мати вплив факту близькості до брата чи сестри [11]. Так, вікова різниця в десять і більше років може сприяти формуванню у старших дітей почуття відповідальності за молодших, прагнення їх захистити та опікати. На думку Ле Шан Е, вік дитини є одним із факторів, який впливає на ставлення братів і сестер один до одного. Діти або проявляють ніжність до них, або навпаки тримаються від них на відстані [6].

Однак, в поглядах психологів існують певні розбіжності щодо визначення оптимальної вікової різниці між дітьми. Так за даними К. Кволс, чотирьохрічна дитина з появою братика чи сестрички може взяти на себе

роль помічника, доглядаючи за маленьким, у віці семи-восьми років вона допомагає доглядати за двохрічною дитиною [4]. За даними Ле Шан Е, п'ятирічна і восьмирічна дитина можуть разом гратися, спілкуватися, але коли їм виповниться десять і тринадцять років починаються конфлікти. Брат і сестра з різницею у віці вісім років можуть взагалі не проявляти інтересу один до одного поки не подорослішають [6].

У ході групової консультації батькам пропонується вибрати певне теоретичне положення, яке, в більшій мірі, характеризує міжособистісні відносини та спілкування дітей у родині, проаналізувати їх із власного досвіду. Як правило, на таких консультаціях, батьки діляться не тільки досвідом спілкування своїх дітей, а і дають характеристику власним стосункам із рідними братами та сестрами.

Моделі взаємодії старших дітей з молодшими

Існує декілька моделей взаємодії старших дітей з молодшими.

До першої належить заборонна модель, де старша дитина не дає змоги молодшій включатися в діяльність, намагаючись зробити її тільки спостерігачем, допускаючи відповідні реакції у вигляді реплік, жестів, емоційних проявів, але не дій. За цією моделлю результату досягає тільки старша дитина.

Друга модель – обмежувальна. Тут старша дитина включає молодшу в діяльність, але регламентує кожен її крок, ініціатива в діях належить старшій дитині, але деякі уподобання малюка приймаються. По ходу взаємодії ініціатива молодшої дитини росте особливо в предметній діяльності.

Діяльність, орієнтована на отримання предметного результату, “провокує” більш жорсткі (зі сторони старшої дитини) моделі взаємодії – обмежуючу і заборонну.

Третя – споглядальна – в ній старша дитина спостерігає за діями молодшої, не втручаючись у них. Її ініціатива полягає у постановці мети. Інколи старший дошкільник кидає репліки (похвали чи негативні оцінки) молодшому. Результату досягає молодша дитина.

У четвертій – спрямовуючій моделі – старша дитина організовує діяльність молодшої та намагається керувати нею, в основному словесно. Результату досягає молодша дитина. Старший дошкільник ставиться до цього критично і майже завжди виправляє дії молодшого.

П'ята – модель співпраці – характеризується балансом ініціативи старшої і молодшої дитини у вербальному і практичному плані. Предметний результат отримують обидва партнери. Старша дитина оцінює результат акцентує увагу на особистому внеску молодшої дитини [2].

У ході консультації батькам пропонується визначити якої моделі поведінки дотримується їх старша дитина та дати характеристику своїм діям у такій ситуації.

Особливості спілкування дівчаток у сім'ї

Для дівчат емоційно ближчими в сім'ї є старші брати, потім молодші та старші сестри і молодші брати. Старша сестра більше впливає на дівчинку. Дівчата, які мають старшого брата, можуть розвиватися за моделлю “бешкетника” і в товаристві однолітків вибирають хлопчиків. У старших доньок може яскраво проявлятися агресивність, ворожість, бажання все контролювати. Якщо старша сестра серед сестер, то особливими рисами будуть: організованість, схильність до домінування, вміння спілкуватися. Виховний вплив старшої сестри зумовлює чутливість, відкритість характеру, чуйність, емоційну нестабільність, некритичність [3].

Якщо старша сестра серед братів – це сильна незалежна дівчина, у якої розвинена материнська турботливість і материнські якості. У віці семи-одинадцяти років дівчатка більше, ніж хлопці проявляють опіку, гуманізм в спілкуванні з молодшими дітьми. Різкий перехід з позиції опікуваного в позицію опікуна, викликає швидкі зміни в особистості дівчинки: будучи в ранньому дитинстві примхливою і свавільною, в “новому положенні” вона швидко засвоює норми, яким повинні підкорятися малята.

Дівчата – частіше адресують і очікують позитивних та негативних оцінок від іншої дитини, що свідчить про їхню емоційну вразливість та наявність меншої агресії. Вони краще сприймають партнера, прагнуть до конструктивного спілкування з ним. В той же час у дівчат спостерігається вдвічі вища, ніж у хлопчиків, критичність суджень і негативних характеристик іншим людям. Ці характеристики значно ширші та загальніші, ніж у хлопчиків. Дівчаткам цікавіше спілкуватися з дорослими, а хлопчикам – з іншими дітьми. Якщо дитина одна виховується в сім'ї вона частіше спілкується з дорослими, а діти, що мають старших братів і сестер, з іншими дітьми.

Особливості спілкування хлопчиків у сім'ї

Найтісніший емоційний зв'язок існує між старшими і молодшими братами, потім між старшими братами і молодшими сестрами, і насамкінець між молодшими братами, і старшими сестрами [1]. Старший брат в більшій мірі впливає на молодшого брата тому, що у такій взаємодії дітям легше засвоювати ролі одностатевих родичів. Водночас позитивний емоційний зв'язок і приязні взаємини частіше спостерігаються в сім'ях з дітьми різної статі, ніж тільки з хлопчиками чи дівчатами. Це пояснюється тим, що взаємини братів з сестрами певною мірою передують їхнім взаєминам із жінками у майбутньому [1]. Вплив старшого брата на молодшу сестру зумовлює поміркованість, розважливність, замкнутість характеру, агресивну реакцію самозахисту [3]. У позиції старшого брата серед сестер домінує риса комунікабельності, особливо вміння спілкуватися з дівчатами. А старший брат серед братів – це, зазвичай, лідер, який тримає все під контролем [11].

Хлопчики схильні давати найменшу кількість негативних характеристик, вони виявляють потребу у більшій самостійності та домінуванні. Часто

старші хлопчики соромляться грати та спілкуватися з маленькими дітьми, боячись що хтось подумає, що і вони маленькі.

У ході консультації батькам пропонується за власним бажанням проаналізувати окремі приклади поведінки сина чи доньки в сім'ї. Часто в своїх розповідях вони описують результати спостережень за дитиною, приносять фотографії з сімейного альбому. Окремі батьки після групової консультації звертаються до практичного психолога за індивідуальною допомогою.

Негативні прояви в міжособистісних стосунках і спілкуванні дітей у сім'ї

Ревнощі між молодшими та старшими дітьми проявляються в характері спілкування, це може бути: ворожість молодшої чи старшої дитини до брата – сестри, піднесення себе над ним (в наслідок незадоволення своїм станом у сім'ї), агресивність (вербальна та невербальна), конфліктність з боку старшої дитини, змагання з боку молодшої дитини (з метою привернути до себе увагу, зайняти центральне місце в сім'ї), відсутність теплоти у взаєминах старшої дитини (коли молодша дитина розглядається батьками антиподом старшої, якій постійно робляться зауваження). Ревнощі виникають у старшої дитини, коли вона бачить, що мати приділяє більше уваги молодшому брату чи сестрі. Молодша дитина відчуває ревнощі, якщо батьки ставлять у приклад старшу дитину, тоді як її частіше карають за ініціативу дитячих сварок. Виникнення конфліктів між дітьми в сім'ї зумовлене частіше за все намаганнями молодшої дитини відстояти свою індивідуальність і самостійність, небажанням бути схожим на старшу дитину, а у старшої дитини бажанням повернути своє попереднє положення в родинній ієрархії, бути єдиною дитиною [8].

У дітей протилежної статі негативні реакції будуть проявлятися менше, оскільки між ними менше прямого суперництва, а у дітей однієї статі ймовірність негативних проявів буде зростати. У старших дітей в сім'ї вдвічі частіше, ніж у молодших спостерігаються наступні типи спілкування: опозиція, емансипація, витіснення та регресія, а у молодших – пасивний протест, проекція та імітація. Що пояснюється неоднаковим психологічним кліматом сім'ї, різним сприйманням дітьми власної ролі та виникненню у них відповідних механізмів психологічного захисту [3]. Особливо загострення відбувається при позиції старшої дівчинки до молодшого хлопчика. Найбільше негативні якості та звички старших дошкільників проявляються в спілкуванні з молодшими дітьми в сюжетно-рольових іграх, де старші діти намагаються підвищувати голос на молодшого, вимагають від нього слухняності. Молодша ж дитина терпляче ставиться до такого маніпулювання собою.

Отже, завдяки проведеному дослідженню можна сформулювати такі висновки:

- психологічне консультування – це вид психологічної допомоги, який має діагностично-рекомендаційний характер і є засобом підвищення психологічної компетентності педагогів і батьків.

- типовими формами консультативної діяльності практичного психолога дошкільного навчального закладу є індивідуальні консультації для батьків, які звернулись до психолога з конкретними запитаннями і консультації за результатами психодіагностичного обстеження дитини.

- з метою просвітницької роботи з батьками проводяться групові консультації з поширення знань з дитячої, вікової, педагогічної та соціальної психології.

- важливими умовами ефективності проведення консультативної діяльності практичного психолога є доступність викладу матеріалу, орієнтація на сучасні наукові дослідження й усвідомлені конкретні проблеми, що цікавлять батьків.

- в дошкільному навчальному закладі в тематику групових консультацій практичного психолога з батьками доцільно включати питання: особливості спілкування старших і молодших дітей, моделі їх взаємодії в сім'ї; особливості спілкування хлопчиків і дівчаток; вплив вікової різниці між дітьми на їх міжособистісні стосунки та спілкування в сім'ї; негативні прояви в міжособистісних стосунках і спілкуванні дошкільників у родині.

Л і т е р а т у р а

1. Алексеева М. І. Взаємодія батьків і дітей в сім'ї як виховний чинник // Розвиток ідей Г. С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях: [Наук. записки ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка]. – Київ: 2000. – Вип. 20. – Ч. 1.
2. Герасимова Е. Особенности взаимодействия дошкольников в разновозрастной группе // Дошкольное воспитание. – 2002. – № 1.
3. Дідук І. А. Дослідження взаємин дітей у сім'ї на основі модифікаційної методики Ю. Рембовського // Розвиток ідей Г. С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях: [наук. записки Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка]. – Київ:, 2000. – Вип. 20. – Ч. 1.
4. Кволс К. Радость воспитания. Как воспитывать детей без наказания. – Санкт-Петербург: ИД Весь, 2004.
5. Кузьменко В. У. Зміст та організація роботи психолога дошкільного закладу: Методичні матеріали. – Київ: Навчальні посібники, 1997.
6. Ле Шан Е. Когда ваш ребенок сводит вас с ума: [пер. с англ.]. – Москва: Педагогика, 1990.
7. Мэй Р. Чтение характера. Психология и психоанализ характера. – Самара: Изд. Дом “БАХРАХ”, 1997.
8. Покатаева М. В. Детские взаимоотношения в контексте теории привязанности // Психологическая наука и образование. – Москва: 2002. – № 4.
9. Положення про психологічну службу системи освіти України // Зб.

- нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України / упоряд. В.Г. Панок, І.І.Цушко, А.Г. Обухівська. – Київ: Шкільний світ, 2008.
10. Психологический словарь / [ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещеряков]. – Москва: Педагогика-пресс, 2001.
11. Ричардсон Р. Семейные узы, которые связывают. – Ростов–на–Дону: “еникс, 1997.
12. Чиркова Т.И. Психологическая служба в детском саду: учебное пособие для психологов и специалистов дошкольного образования. – Москва: Педагогическое общество России, 2001.

***G. Smolnykova. Specificity of practical psychology consulting with parents
Preschool Educational Institution.***

This article discusses the specifics of individual and group consultations of practical psychologist. We give examples of psychological education of parents.

Key words: *advisory activities, psychological consultation, psychological education, practicing psychologist, children relationship in family, communication.*

УДК 159.923.2+ [130.123.4:159.98]

С. О. Ставицька

**КОНСУЛЬТАТИВНО-ТРЕНІНГОВА РОБОТА З РОЗВИТКУ БАЗОВИХ
КОМПОНЕНТІВ ДУХОВНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ**

Стаття присвячена проблемі розвитку базових комплнентів самосвідомості особистості в ході проведення соціально-психологічного тренінгу, а також індивідуальних і групових консультацій учасників тренінгу в системі навчально-виховного процесу вищої школи.

Ключові слова: *духовна самосвідомість, базові компоненти духовної самосвідомості, види духовної самосвідомості.*

Корекційно-розвивальний етап дослідження з розвитку базових компонентів духовної самосвідомості особистості, був організований нами за принципами соціально-психологічного тренінгу та соціальної психотерапії особистості (О.Ф. Бондаренко, І.В. Вачков, С.Д. Дерябо, Т.С. Яценко [2; 5; 18] та індивідуальної клієнтцентрованої взаємодії (К. Роджерс) [10; 19].

У процесі консультативно-тренінгової роботи ми враховували позиції суб"єктного (В. О. Татенко) [14] й особистісно-орієнтованого підходу (І.Д. Бех, І.С. Булах) [1; 3] та основні теоретичні положення і практичні підходи екзистенційно-гуманістичної та феноменалістичної психології (Дж. Бюдженталь, А. Маслоу, К. Роджерс, Ф. Перлз, В. Франкл та ін..) [4; 6; 9; 10; 17]. Сутність такого підходу полягає в необхідності досягнути проблеми життя і смерті, співвідношення свободи вибору й усвідомленої необхідності,